

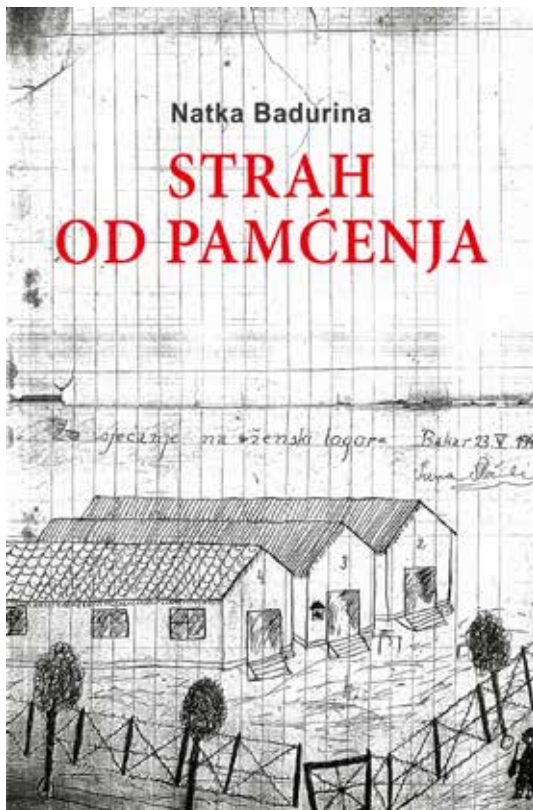
**Natka Badurina, *Strah od pamćenja*,
Disput, Zagreb, 2023., 293 str.
ISBN: 978-953-260-453-5.**

Knjiga je izdana 2023. godine u nakladništvu Disputa iz Zagreba. Samom naslovu dodan je i podnaslov *Književnost i sjeverni Jadran na ruševinama dvadesetog stoljeća* kako bi se čitaocu što preciznije približila tema. Autorica je svoju knjigu predstavila u rujnu u Memorijalnom centru Lipa pamti i na festivalu „Vrisak” održanom u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci gdje je pobudila interes publike.

Sam naslov *Strah od pamćenja* intrigira čitaoca da otkrije što ova knjiga donosi i kojim se temama autorica bavi. Usto, naslov donosi i drugo pitanje koje mi se čitanjem ovog djela nameće kao čitaocu i povjesničaru, a koje glasi: kako i što pamtimo? Zato je potrebno zaviriti u cjelokupno djelo kako bismo na kraju mogli shvatiti teze i misli autorice iako u djelo možemo zaviriti djelomično kroz određene cjeline.

Ovdje ne govorimo o povijesnoj knjizi koja će donijeti neke nove činjenice i podatke, što autorica i naglašava, već o knjizi koja donosi različite diskurse memoara, svjedočanstva, književnih i povijesnih djela te odnos dviju strana (na-pose talijanske i hrvatske) o temama vezanima uz granična područja sjevernog Jadrana.

Natka Badurina nije povjesničarka, već je specijalizirana za komparativnu književnost i talijanistiku. U svojim radovima bavi se odnosom književnosti, povijesti i ideologije, postkolonijalizmom, rodnim studijima, traumatskim diskursom i studijima pamćenja. Prednost autorice leži upravo u činjenici da nije povjesničarka jer time nije ograničena samo na povijesne izvore i njihovu interpretaciju.

Ova je knjiga osvježenje i za širu publiku i za nas povjesničare jer nam omogućuje da šire sagledamo probleme koje pamćenje donosi i odnos pamćenja prema povijesnim događajima.

Knjiga se uz uvod i zaključak sastoji od poglavlja i potpoglavlja, a tekst je obogaćen brojnim referencijama i objašnjenjima te bogatom bibliografijom na kraju. Time autorica pokazuje sveobuhvatnost, minucioznost i konciznost svojeg istraživanja, ali i krajnji cilj, a to je ova knjiga koja je zahtijevala predan rad autorice kako bi došla do korica.

U uvodu se navodi o čemu će biti riječ u daljnjim tekstovima, daje se vremenski okvir i spominju već poznati povijesni događaji poput raspada Sovjetskog Saveza oko 1990. godine, pada komunizma, kraja Hladnog rata, što je uvelike promijenilo diskurs o mnogim povijesnim događajima. Pojam demokratizacije pamćenja gdje svaka žrtva može govoriti o svojoj boli dovodi do problematičnih pojava poput usporedbe s holokaustom i banalizacije. Strah od pamćenja iznjedrilo je i strah od antifašizma, što autorica navodi u osobnom iskustvu razgovora s preživjelima iz fašističkih logora gdje sram nastaje na spomen članova obitelji koji su bili pripadnici partizanskog pokreta. Primjer je tome i neodobrenje komisije zadužene za muzej Rižarne San Sabba koja autorici nije dopustila objavu crvene petokrake zvijezde izložene u postavu. Na kraju se autorica odlučuje na spomenar Irene Skočilić rodom iz Bribira, zarobljenice fašističkog logora u Bakru, koji se čuva u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka.

Prva tema knjige koju autorica pomno obrađuje odnosi se na vrijeme d'Annunzijeve vlasti u Rijeci. Naslov *Rijeka 1919. – 1920. vesela revolucija ili najava fašizma?* upućuje na problematiku kojom će se baviti ovaj dio knjige. Povijesni revizionizam prethodnih godina u Italiji je doveo do svojevrstne rehabilitacije lika i djela Gabrielea d'Annunzija i njegova djelovanja na političkoj i kulturnoj sceni prve polovice 20. stoljeća. Autorica ovdje donosi literarna, povijesna djela talijanske i hrvatske strane koja se odnose na navedene događaje te kazivanja iz života ljudi poput Zore Blažić, Rikarda Lenca i Gemme Harasin. Pomnom analizom tekstova i diskursa u njima autorica ukazuje na njihovo dublje razumijevanje te na opreku viđenja dviju različitih strana.

Upravo odmicanjem historiografije od d'Annunzija kao predstavnika protofašista mijenja se i diskurs na događaje u Rijeci. Prikazivanjem tog razdoblja kao vesele revolucije ili banalizacije povijesnih okolnosti kao što su talijanizacija, iseljenje netalijanskog stanovništva i dr. dobiva se privid vremena „proslave” koja je tada došla u Rijeku.

Ova promjena vidi se u obilježavanju stote obljetnice kada Trst s izložbom *Disobedisco* i postavljanjem kipa d'Annunziju veliča ovaj povijesni pothvat, dok se u Rijeci izložbama *D'Annunzijeve mučenica* Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka i *Fašizam prije fašizma 1919. D'Annunzio i danuncijada u gradivu Državnog arhiva Rijeka* donosi kritički stav o tom razdoblju prikazivanjem šireg stanja toga vremena i rušenjem mita o veseloj revoluciji koju zagovara talijanska strana.

Sve to uviđa i prikazuje autorica u ovom opsežnom poglavlju u kojemu se bavi nacionalnim osjećajima, etikom, emocijama koje se javljaju u zajednici u odnosu talijanske i hrvatske struje u Rijeci. Zanimljiva je analiza dijelova dnevnika Zore Blažić, pisama sestre i brata Gemme Harasin i Rikarda Lenca te odnosa Rikarda Lenca s rođakom Lionellom Lenzem, što prikazuje samu dubinu autoričina istraživanja ove teme koje je zaokruženo proučavanjem emotivne i kognitivne sfere u odnosu na ovo povijesno razdoblje.

Drugo poglavlje posvećeno je *Talijanskoj okupaciji Jugoslavije: mit o dobrom vojniku i sjećanju preživjelih*. Autorica u njemu donosi odnos historiografije i književnosti prema događajima za vrijeme fašističke okupacije istočne jadranske obale. Jedan je mit o dobrom talijanskom vojniku koji često biva prikazan kao nevješt borac i ljubavnik spreman pomoći lokalnom stanovništvu gdje god se nalazio. U taj su mit uključene obje strane, i talijanska i hrvatska (jugoslavenska), koje, svaka na svoj način, pridonose tom fenomenu. Sve to potkrijepljeno je pogrešnim tumačenjem povijesnih događaja i pamćenjem tih događaja. Dobar Talijan, kako je navedeno u poglavlju, svojevrsan je kontrapunkt zločestom njemačkom vojniku. S druge strane, postoje svjedočanstva preživjelih u fašističkim logorima koje je zabilježila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora. Autorica se bavi i zapisima nastalima u logoru, logorskim pjesništvom i spomenarima poput onog Irene Skočilić iz Bribira, zatočenice bakarskog logora.

Autorica spominje taj odnos i u kinematografiji, npr. u filmovima *Život je lijep* i *Mandolina kapetana Corellija*. Promjena i način pamćenja kojima se autorica bavi u ovom poglavlju rezultat su promjene o pamćenju i percepciji antifašizma koja je nastala zbog zaziranja od pamćenja na razdoblje komunizma. Po završetku Hladnog rata i nakon pada komunizma vidi se revizija povijesnih događaja, čiji je krajnji cilj bio umanjiti odgovornost Italije u razdoblju fašizma.

U trećem poglavlju *Tršćanska Rižarna: Univerzalni holokaust i lokalno pamćenje* donosi se problem društvenog okvira pamćenja navedene teme. Autorica nastavlja sa svojom metodom proučavanja, usporedbi i analize različitih povijesnih i književnih izvora poput romana Claudija Magrisa *Obustaviti postupak* i romana Daše Drndić *Sonnenschein*, te današnji odnos pamćenja na ovaj logor u predgrađu Trsta.

U Rižarni uz Židove stradavaju brojni pripadnici antifašističkog pokreta (Slovenci i Hrvati). Zanimljiva je referencija na sudski proces iz 1976. godine u kojoj se te žrtve karakterizira kao ne-nevine, na što nas upućuje autorica. Budući da talijanska strana ima problema s pamćenjem, dok se, s druge strane, hrvatska historiografija nije ozbiljno pozabavila tim događajem, većina usporedbi odnosi se na talijansko-slovensko viđenje događaja.

Primjer zaziranja od pamćenja jest i izjednačavanje Rižarne sa žrtvama fojbi, ali i apostrofiranje njemačke komande logora, ponovno u cilju umanjenja odgovornosti Talijana.

Zadnje poglavlje knjige *Partizanski zločini, istarski egzodus i mitološki stroj* bavi se narativnom obradom ove teme koja danas uvelike intrigira talijansku javnost, dok se hrvatska strana još nije uhvatila u pravi koštac s ovom temom.

Pojam egzodusa upotrebljava se upravo da se uveća veličina ovog povijesnog događaja, ali i da se pojača sama tragedija i sjećanje na njega. Usto, proglašavanjem *Dana sjećanja* u Italiji se potvrdila važnost ove problematike koja često dovodi do napetosti u hrvatsko-talijanskim odnosima.

Autorica ukratko donosi kratak slijed povijesnih događaja koji na kraju dovode do iseljavanja talijanskog stanovništva s istočne jadranske obale kako bi čitatelju bile jasne uzročno-posljedične veze ove teme. Budući da se knjiga bavi graničnim pitanjima sjevernog Jadrana, apostrofirana je percepcija egzodusa u javnom prostoru grada Trsta upravo zbog blizine granice.

Jedan od primjera jest *skladište br. 18*, gdje su esuli, kako se nazivaju talijanski iseljenici s istočne jadranske obale, ostavljali svoje osobne stvari po dolasku na prostor Italije. Skladište je potaknulo svojevrstu memoriju na egzodus, a nadahnulo je i Simonea Cristicchija na istoimeni mjuzikl, koji je i u Rijeci. Na kraju je sve to popraćeno osnivanjem Muzeja istarske, riječke i dalmatinske civilizacije. Autorica navodi da je takav diskurs uvelike pridonio antipovijesnom modelu pamćenja temeljenom na viktimizaciji i ekskluzivnosti egzodusa.

Uz navedeno, uočava se mit o antislavizmu, odnosno mit o „visokoj” i „niskoj” kulturi, odnosno o književnosti koja govori o egzodusu iz hrvatskog i talijanskog kuta gledišta. Na kraju, autorica se s pravom pita kako zaustaviti mitološki stroj koji je uvelike povezan s globalnim političkim potrebama.

Na kraju knjige autorica se obraća čitaocu iznoseći sedam teza za koje naglašava da su važne, uz želju da ih svaki čitatelj i čitateljica ponesu sa sobom. Teze se odnose na problematiku pamćenja, mijene u pamćenju koje su pod utjecajem mijena događaja i društva.

Iako joj nije bilo lako napisati ovu knjigu, autorica je njome nama, čitaocima, na vrlo bogat i zanimljiv način pružila svjež pogled na navedene teme. Pokazala je kako treba promišljati, komparirati i naglašavati jer, iako su ove teme nekima (na primjer, nama povjesničarima) poznate, ovako prikazane i društvo i nas okreću prema novim načinima promišljanja.

Marko Badurina